

LAGRÅDET

Utdrag ur protokoll vid sammanträde 2021-09-02

Närvarande: F.d. justitierådet Eskil Nord samt justitieråden Inga-Lill Askersjö och Petter Asp

Slopad straffrabatt för unga vid allvarlig brottslighet

Enligt en lagrådsremiss den 22 juli 2021 har regeringen (Justitiedepartementet) beslutat inhämta Lagrådets yttrande över förslag till

1. lag om ändring i brottsbalken
2. lag om ändring i lagen (1964:167) med särskilda bestämmelser om unga lagöverträdare

Förslagen har inför Lagrådet föredragits av rättssakkunniga Kajsa Johansson.

Förslagen föranleder följande yttrande.

Förslaget till lag om ändring i brottsbalken

29 kap. 7 §

Av det föreslagna tredje stycket följer att sådan ungdomsreduktion som föreskrivs i första stycket inte ska gälla i tre undantags-situationer: (1) om någon har begått brott efter det att han eller hon fyllt arton år och det för brottet är föreskrivet fängelse i lägst ett år eller mer, (2) om någon har begått försök, förberedelse, stämpling till eller underlåtenhet att avslöja eller förhindra sådant brott eller (3) om brottets (konkreta) straffvärde uppgår till fängelse i ett år eller mer.

I allmänmotiveringen anges att medverkan (medhjälp eller anstiftan) till brott som har ett minimistraff på ett år omfattas av undantagsregel 1 som knyter till brottets straffskala. Detta anges följa av att straffskalan för medverkan är densamma som för det självständiga brottet. Det anges vidare att straffvärdeventilen, undantagsregel 3, omfattar också brott som rubriceras som medhjälp eller anstiftan (se s. 59). Någon analys av huruvida medverkan till de brott som avses i undantagsregel 2, dvs. försök, förberedelse m.m. också ska vara undantagna enligt den regeln finns emellertid inte. Hur man bör se på frågan är inte alldeles självklart och den bör beröras i det fortsatta lagstiftningsarbetet.

I sammanhanget vill Lagrådet också uppmärksamma att underlåtenhet att avslöja brott framstår som en något udda fågel i undantagsregel 2. Ansvar för denna typ av underlåtenhet drabbar – till skillnad från de övriga osjälvständiga brottsformer som tas upp i bestämmelsen – typiskt sett den som är närvarande vid eller annars bevittnar ett brott, men som inte själv är involverad i detta. I allmänmotiveringen motiveras valet att inkludera underlåtenhet att avslöja brott inte alls (jfr s. 33: "Detsamma bör gälla andra former av underlåtenhetsansvar."). Med anledning av att det inte framstår som

självlart att detta brott bör inkluderas efterlyser Lagrådet en motivering.

Uttrycket "fängelse i lägst ett år eller mer" är enligt Lagrådets mening mindre lyckat från språklig synpunkt och därtill svårbegripligt. Skälet till att bestämmelsen getts den ordalydelsen synes endast vara att användningen av det sedvanliga uttrycket – "att det för brottet inte är föreskrivet lindrigare straff än" – innebär att bestämmelsen skulle komma att innehålla dubbla negationer.

Problemet med dubbla negationer i direkt anslutning till varandra skulle dock kunna undvikas om undantagen i tredje stycket anges i numrerade punkter. Det skulle också göra hela bestämmelsen enklare att läsa och överblicka.

Även om det införs numrerade punkter finns det emellertid anledning att överväga om inte tiden nu är mogen att använda ordet "minimistraff" i lagtext i stället för det sedvanliga uttrycket. Det är ett lättbegripligt ord och användning av det innebär att man slipper omskrivningar som med nödvändighet blir i viss mån svårlästa.

30 kap. 5 §

Förslaget innebär i denna del att det andra stycket, enligt vilket det krävs särskilda skäl för att döma den som är under tjuugoett år till fängelse, slopas. Lagrådet noterar att detta innebär en skärpning avseende dessa personer också vad gäller mindre allvarlig brottslighet (jfr remissens rubrik), nämligen i de fall fängelse motiveras av återfall eller av brottslighetens art.

Förslaget innebär att tillämparen kommer att hamna i situationer där brottslighetens art och/eller den unges tidigare brottslighet – utan de begränsningar som tidigare låg i bestämmelsen om särskilda skäl – talar för fängelse samtidigt som bestämmelsen om ungdoms-

reduktion i 29 kap. 7 § första stycket kommer att vara tillämplig. I lagrådsremissen synes texten indikera att det lägre straffmättningsvärdet, dvs. värdet efter beaktandet av 29 kap. 7 §, i dessa fall kan påverka påföljdsvalet (se s. 43 f.). I och med att 30 kap. 5 § andra stycket slopas finns emellertid inte längre något uttryckligt stöd i 30 kap. för att låta det förhållandet att 29 kap. 7 § är tillämplig påverka påföljdsvalet (fram till nu måste det anses ha varit genom just 30 kap. 5 § andra stycket som reduktioner enligt 29 kap. 7 § blivit relevanta för påföljdsvalet, jfr NJA 2000 s. 314 och NJA 2014 s. 990 p. 10). Möjligen kan hävdas att det ligger redan i 30 kap. 4 § att ett lägre straffmättningsvärde kan beaktas vid den avvägning som alltid måste göras. Det finns under alla omständigheter anledning att utveckla på vilket sätt och med vilket stöd dessa hänsyn ska kunna tas framledes.

32 kap. 2 och 3 a §§

Båda bestämmelserna föreslås ändrade på så sätt att de endast ska gälla den som har begått brott innan han eller hon fyllt 18 år. Detta framgår av första meningen i respektive lagrum. I båda paragraferna anges emellertid – i 32 kap. 2 § i ett andra stycke och i 32 kap. 3 a § i en andra mening i första stycket – att "[d]en som har fyllt arton år får" dömas till ungdomstjänst respektive ungdomsövervakning endast om det föreligger särskilda skäl. Så som den meningen nu är utformad kan den läsas på två sätt: antingen så att den omfattar alla som har fyllt arton år vid domstillfället (dvs. både de som var under arton vid brottet och de som var över arton vid brottet) eller så att den endast omfattar dem som var under 18 år vid brottet men vid domstillfället har uppnått denna ålder. Av lagrådsremissen framgår tydligt att det är det sistnämnda som varit avsikten, men det är av vikt att detta kan utläsas också av lagtexten. (I sammanhanget kan framhållas att i sak motsvarande mening i dag finns i de båda

paragraferna och den avses vara tillämplig på alla, dvs. både de som var under och de som var över arton år vid brottstillfället.)

Lagrådet föreslår mot denna bakgrund att meningen justeras så att den bara gäller personer som är under 18 år vid brottstillfället och att meningen i båda paragraferna läggs som en första mening i ett andra stycke.

Den första meningen i 2 § andra stycket kan med dessa utgångspunkter lämpligen ges följande lydelse.

Om den som avses i första stycket har fyllt arton år när dom meddelas får han eller hon dömas till ungdomstjänst endast om det finns särskilda skäl för det.

Även den första meningen i ett nytt andra stycke i 3 a § bör ges motsvarande lydelse.

Om den som avses i första stycket har fyllt arton år när dom meddelas får han eller hon dömas till ungdomsövervakning endast om det finns särskilda skäl för det.

Styckena kan sedan kompletteras med den bestämmelse om tjuogoett år som en yttersta gräns för påföljdernas tillämpning som finns i de båda paragraferna. Också här kan emellertid finnas skäl att tydliggöra att gränsen avser åldern vid domstillfället.

Den som har fyllt tjuogoett år vid denna tidpunkt får inte dömas till ungdomstjänst/ungdomsövervakning.

Övergångsbestämmelsen till 35 kap. 2 § andra stycket

Enligt den föreslagna övergångsregleringen ska den nya preskriptionsregeln i 35 kap. 2 § andra stycket i den nya lydelsen tillämpas även på brott som har begåtts före ikraftträdandet, om inte möjligheten att döma till påföljd har bortfallit dessförinnan enligt äldre bestämmelser. Det är ett avsteg från huvudregeln i 12 § i lagen om införande av brottsbalken (promulgationslagen) som anses ge uttryck

för en huvudregel om att ändrade regler om preskription inte ska gälla för brott som begåtts innan de nya reglerna trätt i kraft.

Förbudet mot retroaktiv strafflagstiftning som finns i bl.a. 2 kap. 10 § regeringsformen anses visserligen inte hindra avsteg från den huvudregel som kommer till uttryck i 12 § promulgationslagen. I tidigare lagstiftningsärenden har regeringen emellertid gett uttryck för att möjligheten att göra avsteg från huvudregeln bör tillämpas med återhållsamhet och att det för att frångå den bör finnas goda skäl (se t.ex. prop. 2009/10:50 s. 30 f.). Regeringens uttalanden får ses mot bakgrund av den allmänna restriktivitet som gäller när det gäller retroaktiv tillämpning av för den enskilde betungande lagstiftning. Mot den bakgrunden kan det enligt Lagrådets mening ifrågasättas om de i lagrådsremissen angivna skälen för att ge regleringen retroaktiv verkan – nämligen de skäl som angavs för att införa motsvarande övergångsbestämmelser när preskriptionen för de allvarligaste brotten togs bort – har sådan styrka att de i det nu aktuella lagstiftningsärendet väger upp de invändningar av principiell natur som kan resas (jfr Lagrådets yttrande i a. prop.). Det gäller särskilt med beaktande av att det nu är fråga om förändringar som gäller brott begångna av unga personer. Det är ett skäl som med större styrka än i tidigare lagstiftningsärenden talar mot ett avsteg från huvudregeln. Vikningen av de motstående intressena blir alltså inte densamma som när den nu gällande regleringen i 35 kap. 2 § infördes, dvs. när man avskaffade preskriptionen för de allvarligaste brotten. Lagrådet anser sig därför endast med viss tvekan kunna acceptera den föreslagna övergångsbestämmelsen.

Övrigt lagförslag

Lagrådet lämnar förslaget utan erinran.